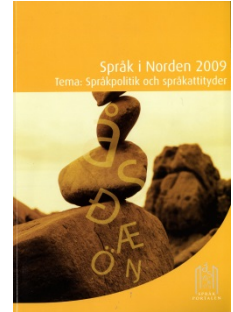

Sprog i Norden

Titel: Sproglovgivning i Norden – og Danmark?
Forfatter: Sabine Kirchmeier-Andersen
Kilde: Sprog i Norden, 2009, s. 53-61
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Forfatterne og Netværket for sprognævne i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sproglovgivning i Norden – og Danmark?

Sabine Kirchmeier-Andersen

I løbet af 2008 har regeringerne i Danmark, Norge og Sverige offentliggjort store udredninger om deres sproglige forhold som alle diskuterer mulighederne for lovgivning til sikring af sprogenes status. Denne artikel gennemgår fælles træk i de tre landes udredninger og sætter dem i relation til sproglovgivning generelt i andre lande. Selvom overvejelserne tilsyneladende er de samme i de nordiske lande, er der stor forskel på hvor langt man vil gå i retning af lovgivning – og ikke mindst hvor meget man vil investere.

Den lovmæssige regulering af sproglige forhold er langt mere udbredt end man skulle tro. UNESCO opregner 173 lande i verden som har bestemmelser om sprog i deres forfatninger. Kun 9 europæiske lande regulerer ikke deres sproglige forhold på forfatningsniveau. Det drejer sig om Danmark, Island, Holland, Storbritannien, Tjekkiet, San Marino, Vatikanet, Serbien og Montenegro (UNESCO 2003).

Sproglovene sikrer typisk 4 grundlæggende forhold. De to af dem tager udgangspunkt i menneskerettighederne: retten til frit at benytte sit eget sprog, som er afledt af retten til ytringsfrihed, og retten til at bevare sin sproglige identitet og kultur, som er afledt af retten til privatlivets fred. De to andre er mere vidtgående og stiller krav til statens opbakning: retten til at blive uddannet i brugen af sit eget sprog og retten til at bruge sit eget sprog i kontakt med myndighederne (Arzoz 2007).

Formulering af sproglige rettigheder i et lands forfatning kan have til formål at genskabe borgernes og omverdenens tillid til staten efter en statsdannelse eller statsgendannelse som vi fx har set det i de østeuropæiske lande. Den kan også have til formål at fastholde den interne politiske stabilitet, fx i lande som Schweiz, Canada, Finland og Belgien hvor forskellige befolkningsgrupper har hver sit sprog.

Et andet formål kan være at sikre international stabilitet i grænseområderne. Således har vi fx i Danmark bestemmelser der sikrer de sproglige rettigheder for det tyske mindretal i Danmark. Tysk er på denne måde paradoksalt nok bedre sikret end dansk i Danmark (Kbh-Bonn 1955).

Et tredje formål er beskyttelse af lokalt forankrede minoriteter eller minoriteter som på forskellig vis er opstået gennem indvandring. Ud fra dette formål er fx samisk, finsk, meänkieli (tornedalsfinsk), romani og jiddisch allerede i dag beskyttet af svensk lovgivning, men altså ikke svensk. Efter samme princip sikres også de sproglige mindretal i Norge, hvor ligestillingen af bokmål og nynorsk netop skal sikre at enhver borger fortsat har mulighed for at tale og skrive et sprog som er så tæt på ens egen dialekt som muligt. Men heller ikke i Norge findes der bestemmelser der fastslår at norsk er hovedsprog i Norge.

Grønlandsk og færøsk er sikret gennem hjemmestyrelovene, som dog samtidigt stiller krav om at man også skal lære dansk, og i kraft af rigsfællesskabet er der en klar forventning om at man skal kunne henvende sig til grønlandske og færøske myndigheder på dansk.

Heller ikke på Island finder man en egentlig lovmæssig forankring af nationalsproget, og dette til trods for at islændingene er kendt for at arbejde meget intensivt med at udvikle deres sprog. Som i Danmark tages nationalsproget for givet – det har været så klar en selvfølge efter selvstændigheden at hovedsproget er islandsk, at man ikke har tænkt på at formulere det i en lovtekst.

Manglen på forfatningssikrede sproglige rettigheder er ikke ensbetydende med at der ikke findes bestemmelser om regulering af sproglige forhold i andre love. Fx har Island ligesom Danmark lovgivet om sproginstitutioner som fx Dansk Sprognævn, som skal følge sprogets udvikling og standardisere retskrivningen, ligesom der i de fleste lande også findes særlige bestemmelser om sprogbrugen i skolen, i den offentlige sektor osv.

Sikringen af den sproglige mangfoldighed har været et centralt argument i lovgivning til beskyttelse af minoritetssprogene. I lyset af globaliseringen og det engelske sprogs fremmarch på stort set alle områder i verden opleves der et stigende behov for nu også at sikre selv store gamle nationalsprog. Bevarelsen af de store europæiske sprog og bevarelsen af de nordiske sprog som samfundsbærende sprog er derfor blevet et centralt tema i henholdsvis den europæiske og den nordiske sprogdeklaration. Danmark har tiltrådt begge deklamationer, og både i EU og i Nordisk Råd er man nu i gang med at virkeliggøre tankerne i deklamationerne. EU har med oprettelsen af et kommissariat for flersprogethed understreget viljen til at opfylde målsætningen om at alle EU-borgere skal lære mindst to fremmedsprog ud over deres eget modersmål. Nordisk Råd satser nu bl.a. på at

styrke nabosprogsforståelsen mellem de nordiske sprog og dermed styrke samhørigheden og det nordiske fællesskab.

Sproglov – ja eller nej?

Der er imidlertid stor forskel på hvor langt de enkelte lande har valgt at gå i retning af egentlige lovgivningstiltag. Både den norske og den svenske sprogudredning anbefaler en sproglov. I Danmark er vi mere tøvende og anbefaler blot en regulering af universitetsloven.

Den svenske udredning *Värna språken* (VS 2008) er mundet ud i et konkret udkast til en sproglov som en rammelov der har til formål at fastlægge det svenske og andre sprogs stilling og anvendelse i det svenske samfund, at værne om svensk og sikre den sproglige mangfoldighed samt den enkeltes adgang til sprog, samt at sikre at svensk bruges som klart og forståeligt sprog i det offentlige. Det fastslås klart at svensk skal være hovedsproget i Sverige.

I den norske udredning *Mål og mening* (MM 2008) er sproglovens formål at styrke det norske sprogs position og værdi i samfundsdebatten og dermed danne grundlag for en stærkere sprogpolitisk bevidstgørelse og en mere offensiv sprogpolitik. Man ønsker en legal spærring imod at norsk bliver erstattet med engelsk i konkrete brugssituationer hvor dette ikke er nødvendigt for at kunne kommunikere på en formålstjenlig måde. Også her formuleres det klart at norsk skal være hovedsproget i Norge.

Meget tyder på at også den islandske udredning vil anbefale en sikring af islandsk som hovedsprog i Island.

I modsætning hertil har den danske udredning *Sprog til tiden* (ST 2008) valgt ikke at anbefale at sikre danskernes sproglige rettigheder i en overordnet rammelov. Sprogudvalget konkluderer derimod:

Man kan muligvis godt formulere sproglige rettigheder i lovform fx i forhold til at bruge og udvikle minoritetssprog eller i forhold til at sikre at man kan tage uddannelser på dansk i Danmark, men så skal lovgiverne være parate til at betale hvad det koster at leve op til dem, ellers kan der let blive tale om en tom gestus. Det har ikke været udvalgets opfattelse at der i Danmark er behov for – eller politisk vilje til – denne type rettighedssikring. (ST 2008: 128)

Et flertal i udvalget har i stedet anbefalet bindende bestemmelser om brugen af dansk i universitetsloven, således at det sikres at dansk som hovedregel ikke kan afskaffes i uddannelser hvis kandidater hovedsageligt er beskæftiget i dansk sam-

menhæng. Dette falder helt i tråd med Dansk Sprognævns *Notat om dansk sprogpolitik* (DSN 2007), som anbefaler at der på undervisningsområdet indføres bindende bestemmelser der regulerer brugen af dansk og engelsk i den nuværende lovgivning for undervisning hele vejen fra folkeskolen til universiteterne.

Hvis sprogudvalgets anbefaling følges, vil dansk sandsynligvis være det eneste sprog i Norden som ikke er sikret gennem en generel overordnet rammeloavgivning. Til gengæld er anbefalingerne hvad universiteterne angår, klare og præcise idet udvalget har vurderet at det vil være langt lettere og samtidigt mere effektivt at håndhæve få konkrete bestemmelser i universitetsloven end en overordnet rammelov med uklare sanktionsmuligheder.

Fælles træk i de nordiske anbefalinger

Alle tre sprogudredninger udtrykker bekymring for det lokale hovedsprogs status i forhold til det engelske globalsprog, og i alle udredninger er diskussionen om udviklingen af især fagsproget tæt knyttet til den stigende tendens til at undervise på engelsk på universiteterne. Alle udredninger indeholder endvidere en vifte af andre anbefalinger fra modersmålsundervisning til sprogets rolle i medierne. Der er ikke plads til at komme ind på alle anbefalinger her, og jeg vil derfor udelukkende koncentrere mig om de anbefalinger jeg synes er vigtigst, nemlig dem der vedrører universiteterne og fagsproget.

I Norge anbefales de mest vidtgående bestemmelser idet regeringen lægger til grund at norsk skal være hovedsproget ved norske universiteter undtagen ved en samisk højskole, hvor hovedsproget skal være samisk. Den norske regering vil også ved lov sikre at norske universiteter og højskoler tager ansvar for at vedligeholde og videreudvikle norsk fagsprog. Det foreslås i praksis at Språkrådet, det norske sprognævn, skal være nationalt samordningsorgan for norsk fagsprog og terminologi, og der afsættes 1,5 mio. kr. om året til at finansiere denne opgave. Endvidere er der afsat 100 mio. kr. over 5 år til at sikre den sprogteknologiske infrastruktur i form af en norsk sprogbank.

I Sverige har man fremlagt en generel rammelov som ikke indeholder direkte bestemmelser for sprogbrugen på universiteterne. Dog forventes det at intentionerne i rammeloven efterfølgende vil medføre justeringer i den mere specifikke lovgivning, herunder fx universitetsloven. I forarbejdet til det svenske lovforslag, udredningen *Bästa språket* (BS 2005), sigter man mod parallelsproglighed mellem svensk og engelsk på universiteterne. Ansvaret for formidling af faglig viden placeres i Vetenskapsrådet, og der anbefales udførlige resumeer på svensk af de engelske afhandlinger. Også i Sverige ønsker man ansvaret for samordning af

fagsproget placeret i Språkrådet. Der er afsat ca. 1,5 mio. kr. årligt til en national termbank, som oprettes i tilknytning til det nationale terminologicenter. I modsætning til Norge placeres ansvaret for tilgængeliggørelse, udvikling og anvendelse af terminologi i de enkelte fagområder hos myndighederne.

I den danske udredning anbefaler et flertal som nævnt en ændring af universitetsloven. Der er endvidere enighed om at universiteterne skal etablere sprogcentre og formulere klare sprogpolitikker som skal følges tæt af Akkrediteringsrådet. I 5 af udredningens 10 afsnit anbefales en stærkere satsning på udviklingen af det danske fagsprog og især oprettelsen af en national termbank i et nationalt terminologicenter.

Sprogdebatten og det politiske klima

Selv om de nordiske sprogsamfund er stillet over for stort set de samme udfordringer når det gælder forholdet mellem hovedsproget og indflydelsen fra engelsk, vælger de meget forskellige metoder til at imødegå disse udfordringer. I Norge er man meget optaget af at sikre at norsk ikke forsvinder fordi man føler et ansvar for at sikre den sproglige mangfoldighed i verden. Her knytter man direkte an til UNESCOs erklæring om kulturel diversitet (UNESCO 2001), og man er parat til at forsvare både bokmål og nynorsk med næb og klør. Denne holdning er klart præget af det faktum at norsk i lang tid har været domineret af dansk, og at man kun i en forholdsvis kort periode har haft mulighed for at præge sin egen sprogudvikling.

I Sverige er man mere moderat, men dog stålsat i sin vilje til at værne om det svenske sprog med lov og bevillinger. Og i Danmark kører man på laveste blus med mange gode anbefalinger, som der i udgangspunktet imidlertid ikke er nogen økonomisk dækning for.

I alle tre lande har sproglovsprocessen været længe undervejs – ca. fra begyndelsen af år 2000. Langsommeligheden kan skyldes at der ligger nogle indre modsætninger i den offentlige debat. Fx undgår man omhyggeligt at bruge ordet nationalsprog, da det giver uheldige associationer til radikale nationale bevægelser og udelukkelse af sproglige minoriteter. Det gælder især i Sverige, som lægger en ære i at præsentere sig selv som et åbent multikulturelt og multietnisk samfund.

Selvmodsigende er også kravet om at der skal lovgives om et korrekt og vel fungerende sprog, hvis der samtidigt ikke er vilje til at iværksætte passende sanktioner hvis kravet ikke bliver opfyldt. Det ville være ganske utænkeligt i Danmark at en offentlig myndighed kunne få en bøde for udelukkende at omtale sig selv

eller en kampagne med et engelsk navn, eller at en virksomhed kunne få en bøde for ikke at vedligeholde en hjemmeside på hovedsproget ved siden af den på engelsk. Det er imidlertid slet ikke noget problem i den slovenske sproglov, der opererer med bøder på mellem 50.000 og 500.000 kr. for den slags forseelser (SL 2004).

Sidst men ikke mindst ligger der en modsætning i at sprog der tilsyneladende kræver værn og beskyttelse, skal gøres til hovedsprog. I den offentlige debat fremstilles dansk, svensk og norsk gang på gang som truede sprog som taber terræn i forhold til det stærke sprog engelsk. De kaldes af og til ligefrem "tabersprog". For nogle borgere kan det virke ulogisk at gøre et tabersprog til hovedsprog, hvorfor dog ikke vælge det stærkeste sprog?

Der er ikke tvivl om at der er mange fælles træk i de nordiske sproglovsdebatte, og at problemerne med universiteternes udstrakte brug af engelsk og behovet for fortsat at udvikle et anvendeligt fagsprog for hovedsprogene står meget centralt i debatten. Sverige og Norge har erkendt at man ved hjælp af de nationale termbanker kan sætte et praktisk arbejde i gang som kan komme især studerende og lærere til gavn, og som med relativt beskedne midler kan give en stor effekt hvis man inddrager de miljøer og ildsjæle som brænder for deres fag. Spørgsmålet er om danske politikere vil nå til den samme erkendelse.

Man skal ikke tro at fravalget af en sproglov eller af bindende bestemmelser i Danmark er ensbetydende med at der ikke vil blive truffet beslutninger om sprogbrugen og det danske sprogs status i Danmark. Beslutningerne bliver bare truffet uden om den demokratiske proces, dvs. andre steder end i Folketinget, fx på universiteterne og i erhvervslivet, og de bliver derfor mindre håndgribelige og sværere at forholde sig til. Men truffet – det bliver de.

Måling af sproglovenes effekt – et sprogbarometer

De nordiske sprogudredninger tager alle udgangspunkt i et grundigt og tidkrævende forarbejde. På alle områder har ekspertgrupper og udvalg forsøgt at fremskaffe pålidelige data som kan underbygge de grundlæggende antagelser om sprogenes tilstand. I denne proces er det blevet tydeligt at det er uhyre vanskeligt at etablere et datagrundlag som er sammenligneligt over tid bare for et enkelt sprog – for slet ikke at tale om sammenlignelighed på tværs af sprogene.

I sit notat om en dansk sprogpolitik (DSN 2007) lancerede Dansk Sprognævn for første gang ideen om et dansk sprogbarometer – et præcist defineret sæt af målinger som gentaget med regelmæssige intervaller kan tegne et mere pålideligt

billede af udviklingen og dermed danne grundlag for den politiske beslutningsproces.

Sprogbarometeret er inspireret af et europæisk projekt "European Language Monitor" (ELM) som blev iværksat af sammenslutningen af officielle sproginstitutioner i Europa (EFNIL) i 2003 (ELM 2003).

ELM blev konciperet som et online-system som kan indsamle data og vise information som er indsamlet efter samme principper i alle medlemslande. Projektet dækker både status-, tilegnelses- og i mindre omfang korpusplanlægning i de enkelte lande. I pilotprojektet i 2003 deltog Holland, Sverige, Italien, Frankrig og Tyskland, og der blev indsamlet følgende typer af information¹:

- Sprogets status i landet, fx som administrationsprog, sproglove og sproglige lovreguleringer
- Borgerrettigheder, statsborgerskab og sprogkrav, fx sprogtest og sproglige mindretals rettigheder
- Nationalsprogenes status i uddannelsessektoren fra grundskolen til universitetet
- Fremmedsprogenes status i uddannelsessektoren fra grundskolen til universitetet
- Minoritetssprogenes status i uddannelsessektoren fra grundskolen til universitetet
- Sproget i erhvervslivet, fx som concernsprog, i websider og årsrapporter
- Sproget i medierne, aviser, radio og tv
- Sprogets internationale status, fx som undervisningsfag i andre lande

Siden færdiggørelsen af ELM har EFNIL's bestyrelse arbejdet for at skaffe midler til et større projekt som omfatter alle europæiske lande, og som opdateres hvert tredje eller femte år. Der føres pt. forhandlinger om tilskud til dette projekt med EU's sprogkommissariat.

Også i Norge og Sverige har man planer om at lave et sprogbarometer, og der foregår for tiden drøftelser mellem de nordiske sprognævn om mulighederne for at udvikle et barometer i fællesskab. De danske undersøgelser søges koordineret med de nordiske og de europæiske. Det er et omfattende arbejde som involverer mange forskellige aktører og dataleverandører, i Danmark fx Danmarks statistik, Kulturministeriets kulturstatistik, videnskabsministeriet og mange flere.

¹ Resultaterne af den første undersøgelse kan ses på <http://www.europeanlanguage-monitor.org/> (skriv efnil i begge kodefelter).

Hvor det europæiske barometer primært måler sprogenes status, vil der i de nordiske landes barometre også være fokus på ændringer i sprogets korpus. Resultaterne fra det nordiske importordsprojekt udgør et vigtigt datamateriale i denne sammenhæng.

Det forventes at udviklingen af det danske sprogbarometer vil være afsluttet i løbet af 2009.

Litteratur

Arzoz, Xabier, 2007: The Nature of Language Rights. I: *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 2/2007.

Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik. Regeringens proposition till riksdagen. 2005/06:2.

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/07/61/d32f62b5.pdf>.

DSN, 2007: *Dansk Sprognævn: Notat om dansk sprogpolitik*. 23. januar 2007.

http://www.dsn.dk/meddelelser/DSN_notat_sprogpolitik_2007.pdf

ELM, 2003: <http://www.efnil.org/projects/elm> og

<http://www.europeanlanguagemonitor.org/>

Kbh-Bonn, 1955: København-Bonn-erklæringerne. Bekendtgørelse angående det tyske mindretals almindelige rettigheder. Tiltrådt af folketinget 19. april 1955.

MM, 2008: *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*. Tilråding frå Kultur- og kyrkjedepartementet av 27. juni 2008, godkjend i statsråd same dagen. (Regjeringa Stoltenberg II) St.meld. nr. 35 (2007–2008). Oslo.

SL, 2004: Act on Public Usage of Slovenian Language. I: Official Gazette No.86/2004. http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/min_eng/legislation/APUSL.pdf

ST, 2008: *Sprog til Tiden*. Rapport fra sprogudvalget. Kulturministeriet. København.

UNESCO, 2001: Universal Declaration on Cultural Diversity. November 2001. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/435cbcd64.html>

UNESCO, 2003: UNESCO's MOST Programme – Linguistic rights. <http://www.unesco.org/most/ln2nat.htm>

VS, 2008: *Värna språken – förslag till språklag*. Betänkande av Språklagsutredningen, SOU 2008: 26. Stockholm.

Summary

In 2008, the governments of Denmark, Norway and Sweden published large surveys on the status of national and foreign languages in their countries with a view to discussing the need for language legislation. This article describes the common features of the three surveys and relates them to language legislation in other countries. It appears that although these three Scandinavian countries share similar concerns about the status of their national language, there are clear differences: first of all with regard to the proposed degree of legislative regulation and, secondly, with regard to the costs that they are prepared to accept. While both Sweden and Norway are prepared to legislate and provide the necessary funding in order to maintain the status of the national languages in all domains, Denmark appears to be disinclined to engage in either legislation or serious financial commitment. In this article, a national language monitor is proposed in order to keep track of future developments.